

Katsauksia

tamien poisjääntien johdosta osallistujaluetteloon tuli jonkin verran muutoksia.) Varsinaisen kansanrunouden aihepiireistä olivat suosituimpia runo- ja proosaepiikka (kummastakin ryhmästä 9 esitelmää), pienfolklore (7) ja häälaulut (4). Lisäksi käsiteltiin mm. loitsuja, kansanrunouden ja kirjallisuuden suhteita sekä runonlaulaajiin liittyviä kysymyksiä. Uskontotieteen ongelmille oli omistettu kymmenisen esitelmää ja etnomusikologian eri lohkoja edusti yhdeksätoista puheenvuoroa. Parhaiten oli esillä komilainen, suomalainen, karjalainen, virolainen ja unkarilainen perinneaineisto. 150-vuotiaan Kalevalan kunniaksi järjestettiin symposiumi.

Peräti 25 esitelmää oli luonteeltaan vertailevia. Osa niistä käsitteli suomalais-ugrilaisten kansojen keskinäisiä perinnevaikutteita, osassa taas tarkasteltiin lainasuhteita ja vuorovaikutusta muiden, lähinnä turkkilaisten ja slaavilaisten kansojen kanssa. Tähän ainepiiriin liittyi myös LAURI HONGON pleenumiesitelmä »A comparative approach to the Finno-Ugric folk poetries». Honko jakoi vertailevan perinnetutkimuksen kolmeen dimensioon: fenomenologiseen, jonka mukaan rakenteeltaan ja funktioltaan samankaltaisten ilmiöiden ei ole välttämättä tarvinnut olla keskinäisissä suhteissa, ekologiseen, jonka perustana on perinnettä ylläpitävä järjestelmä ja omaksumisprosessit sekä perinnehistorialliseen, jolloin lähtökohtana on kulttuurilainan käsite. Mikko Korhonen on edellä s. 502 verrannut tätä kolmijakoa kielitieteen suuntausten kolminaisuuteen.

Kokonaiskuvan luominen yli 70 esitelmästä on mahdollista. Voisi tietenkin poimia helmiä eri aihepiirejä käsitelleistä esityksistä tai rajoittua johonkin määräteemaan. Tässä rajoitun tuohon tapaan ja esittelen muutaman sananlaskujen tutkimusongelmia pohtineen puheenvuoron.

MATTI KUUSEN JA ARVO KRIKMANNIN esitykset pohjautuivat itämerensuomalaisten suosikkisananparsien kokoomateokseen. Proverbia septentrionalia, jonka hyväksi joukko virolaisia, suomalaisia ja latvialaisia paremiologeja on tehnyt työtä runsaan

★

Folkloristiikkaa

Folkloristiikan esitelmät oli jaettu kahteen osastoon, joista toiseen kuului kansanrunous ja toiseen kansanmusiikki. Ohjelman mukaan jaoksessa oli ilmoitettu pidettäväksi yhteensä 77 esitelmää: 48 Neuvostoliitosta (niistä 9 Virossa), 12 Unkarista ja Suomesta sekä 2 Japanista. Yhdysvalloista, Tanskasta ja Tšekkoslovakiasta oli kustakin yksi esitelmä. (Muu-

Katsauksia

vuosikymmenen ajan. Kuudelta itämerensuomalaiselta kansalta seulotun materiaalin lisäksi teokseen on otettu vertailupohjaa venäläisistä, latvialaisista, saksalaisista ja skandinaavisista lähteistä.

MATTI KUUSI oli esitelmäänsä varten liittännyt vertailuun myös komilaista aineistoa. Yhteensä 900 itämerensuomalaiselle tyyppille on löydetty 421 skandinaavista, 412 venäläistä, 397 balttilaista ja 394 skandinaavista vastinetta. Komilaisia vastineita Kuusi on löytänyt 175. Verratessa näitä komien sananparsityyppejä indoeurooppalaiseen materiaaliin havaitaan, että venäläiset vastineet ovat (luonnollista kyllä) yleisimpiä. On siis viisitoista komilaista sananparsityyppiä, joita ei käsillä olleen aineiston perusteella ole venäläisillä. Näistä on 5 levikiltään läntistä (löytyvät latvialaisista tai germaanisten kansojen kokoelmista) ja 10 sellaista, joille ei tunneta vastineita läheisiltä ieur. kansoilta. Kuusen mukaan venäläisten tyyppiparalleelien puuttuminen voi joutua seuraavista syistä:

1. venäläiset vastineet ovat kadonneet perinteestä tai eivät ole osuneet keräelmiin;

2. venäläisiltä puuttuvat tyypit saattavat kuulua myöhäiseen karjalais-komilaiseen kerrostumaan;

3. ne kuuluvat ikivanhaan koilliseurooppalaiseen sananlaskuperinteeseen;

4. polygeneettinen selitys.

ARVO KRIKMANIN lähtökohta oli tilatomatemaattis-folkloristinen. Pitämällä silmällä lukuisia muuttujia (sananlaskutyypit, toisinnot, erilaiset frekvenssit, stereotyyppisyys) on laadittu analyysimalleja ja kaavioita, jotka mahdollistavat eri itämerensuomalaisten kansojen määrällisesti epätasaisten sananparsiaineistojen vertailun ja antavat myös itämerensuomalais-indoeurooppalaisille vertailuille perustan. Sananlaskuaineistosta heijastuvien keskinäisten yhteyksien kuva on lyhyesti seuraava:

1. Itämerensuomalaiset kansat voidaan jakaa kahteen ryhmään, läntiseen (suomalaiset, virolaiset, liiviläiset) ja itäiseen (karjalaiset, vatjalaiset, vepsäläiset). Ver-

rattaessa ryhmiä toisiinsa havaitaan, että intensiivisimmät yhteydet vallitsevat suomalaisen ja karjalaisen aineiston välillä, joten voidaan erottaa vielä kaksi ryhmää: pohjoinen (suomalaiset, karjalaiset) ja ei-pohjoinen (virolaiset, vatjalaiset, vepsäläiset, liiviläiset).

2. Itäisellä ryhmällä on läheisimmät yhteydet venäläiseen vertailuaineistoon, ei-pohjoisella (erityisesti liiviläisellä) latvialaiseen ja läntisellä saksalaiseen sananparsistoon. Skandinaavinen vaikutus on vahvinta suomalaisessa aineistossa, mutta se on havaittavissa myös virolaisessa ja karjalaisessa materiaalissa. VILMOS VOIGT käytti Krikmannin esityksen jälkeen puheenvuoron, jossa hän sanoi Proverbia septentrionalia -teoksen ja siinä hahmoteltujen metodisten ratkaisujen antavan lupauksia entistä todistusvoimaisemmasta paremiologisesta tutkimuksesta.

Suomalais-ugrilaista sananlaskuvertailua laajensi omalta osaltaan GYULA PACZOLAY esitelmällään »Some common proverbs in Komi, Estonian and Hungarian and their European relationships». Esitelmä pohjautui juuri Syktyvkarin kongressin aattona ilmestyneeseen unkarilais-virolaiseen sananparsisanakirjaan, johon on liitetty saksalainen, englantilainen, latinankielinen sekä marilainen vertailuaineisto. Esitelmää varten oli lisäksi laadittu komilainen konkordanssi. Sanakirjan 637 unkarilaiselle ja 821 virolaiselle sananparrelle oli löytynyt 159 komilaista vastinetta, useista monta esiintymää eri kokoelmista. Paczolayn tulokset ovat suhteellisesti hyvin samansuuntaisia kuin Kuusen omassa esityksessään julki tuomat vertailut.

A. J. KITIKOV pohti sananparsien liikkumista perinnelaji- ja kansallisuusrajojen yli. Uralin ja Volgan alueen suomalais-ugrilaisten kansojen proosaepiikassa käytetään funktioltaan pedagogisia ja moralisoivia sananlaskuja. Usen tällaiset kiteytyneet lausekäänneet rajoittuvat kunkin kansan perinteeseen eivätkä helposti lainaudu. Toisaalta näillä kansoilla on runsaasti yleismaailmallisia sananparsia, joista suuri osa on lainautunut slaavilaisten

kansojen välityksellä. Kitikov esitteli myös arvoitusten sananlaskunomaista käyttöä ja antoi esimerkkejä sananlaskuista arvoitusten vastauskuvina.

INGRID SCHELLBACH-KOPRAN esitys »Finische Sprichwörter und Redensarten als Unterrichtsproblem» poikkesi näkökulmaltaan muista paremiologisista esitelmistä.

Sananlaskuja käännettäessä poeettinen kuva poikkeaa tavallisesti alkuperäisestä sekä muodoltaan että sisällöltään. Schellbach-Kopra totesikin, että sananmukainen käänös on hankalampi toteuttaa kuin sisällön selitys tai toiskielisen vastineen löytäminen. Useissa tapauksissa sananparret vaativat kielitieteellistä selitystä tullakseen ymmärretyiksi. Tällaisina niillä voi olla myös pedagogista käyttöä, vaikkapa suomen kielen sijamuotojen opetuksessa, esim.: partit. *yötä päivää* (Tag und Nacht), illat. *syödä suuhunsa* (aufessen), ess. *juosta pää kolmantena jalhana* (hetzen, herumrennen).

Yhden ryhmän muodostavat sananparret, joiden selittäminen ei ole mahdollista ilman alkuperäisen perinnekontekstin tuntemista: *ahtaat paikat kuin Pielaveden kirkossa* tai *niitä on kuin Vilkkilässä kissoja*. Oikea tilannekäyttö on näissä tapauksissa tärkeämpää kuin sanonnan alkuperän tunteminen.

Schellbach-Kopra varoitti myös sananparsien liikkäytöstä: neutraali ilmaus on parempi kuin tyylirikko. Usein samalla sanonnalla on eri kansoilla eri merkitys. Suomen *siinä on koira haudattuna* tarkoittaa saksalaisessa asussaan 'Da liegt der Hund begraben' samaa kuin 'das ist des Pudels Kern' l. suomeksi *Siinä on villakoiran* (eli asian) *ydin*. Puheenparren *sopii kuin nyrkki silmään* saksalainen sanatarkka vastine on sävyltään hyvin negatiivinen, siis toisin kuin yleensä suomessa.

Vertaileva sananparsitutkimus sai VI fennougristikongressissa paljon uusia näkökulmia, jotka ensi kertaa tuotiin näin laajan tutkijajäleisön tietoon. Paremiologiassa ollaan siirtymässä intuitiivisen etsivästä otteesta loogiseen ja järjestelmälliseen tutkimukseen. Tämä onkin välttä-

mätöntä sananparsiaineistojen heterogeenisuuden vuoksi. Sananparsikokoelmat on laadittu vaihtelevien kriteerien mukaan, ja useilta kansoilta puuttuvat kokonaan runsastoisintoiset, hyvin toimitetut ainesjulkaisut. Tämä koskee myös muita perinnelajeja. Suurten aineistojen systemaattinen ja looginen tutkimus (ehkä ATK:n avulla) voi antaa suomalais-ugrialaisten kansojen perinteentutkimukselle uusia lähtökohtia ja selvittää fenomenologisten, ekologisten ja historiallisten selitysten kulloistakin soveltuvuutta.

LAURI HARVILAHTI

★